

Ugovor o prevozu stvari cestom

- **I - POJAM, ZNAČAJ I PRAVNI IZVORI**

- **1. Pojam ugovora**

- Ugovor o prevozu stvari drumom (cestom) je takav ugovor kojim se drumski transporter, uz naknadu obavezuje pošiljaocu, da će stvari čiji je transport dozvoljen, unutar određenog ili odredivog roka, u neoštećenom stanju prevesti (premjestiti) iz mjesta otpreme u mjesto opredjeljenja i tamo ih staviti na raspolaganje pošiljaocu ili licu koje on odredi. Pojam ovog ugovora ne odstupa bitno od opšteg pojma ugovora o prevozu. On se razlikuje po konkretizaciji ličnosti prevoznika, prevoznom putu i sredstvima prevoza.
- Sredstvo prevoza je ta činjenica koja daje karakteristike ostalim. Sredstvo prevoza jeste “motorno vozilo”, a pod motornim vozilom se podrazumijeva vozilo koje se pokreće mehaničkom snagom sopstvenog motora neovisno od postojanja šina ili električnih vodova. Pod pravila drumskog prevoza potpadaju i kombinovana vozila, prikolice i poluprikolice (CMR, član 1).
- Ovaj ugovor sve više dobija međunarodni značaj. Ugovor ima međunarodni karakter kada se “mjesto preuzimanja i mjesto opredjeljenja, prema ugovoru, nalaze u dvjema različitim državama” (CMR, član 1).

- **2. Značaj drumskog prevoza**

- Drumski prevoz ima najdužu tradiciju, a do industrijske revolucije i najveći značaj. Tehnološka otkrića vezana za parnu mašinu išla su u korist željezničkog transporta, tako da drumski prevoz tek početkom ovoga vijeka ponovno oživljava da bi puni značaj doživio poslije pedesetih godina. S obzirom na ekonomske i druge karakteristike drumski prevoz ima značajnu ulogu u privrednom životu svake zemlje i predstavlja konkurenciju drugim granama saobraćaja.
- Prednosti drumskog transporta ogledaju se, ukratko, u ovome: moguće je obaviti direktan prevoz stvari po principu “od vrata do vrata” odnosno “od skladišta do skladišta”; lakše se koriste prednosti integralnog prevoza primjenom modernih transportnih sudova (kontejnera, paleta); pogodniji je za prevoz manjih količina stvari ili stvari specifičnih osobina; korištenjem zaobilaznih ili sporednih puteva lakše se savladavaju saobraćajne smetnje na pojedinim relacijama; jeftinija je izgradnja prevoznih sredstava, osobito za pojedine vrste prevoza stvari (kamioni hladnjače, cisterne); lakše se kombinuje sa prevozom iz ostalih grana saobraćaja, željezničkim i pomorskim naročito, i na kraju, drumski transport je pogodan za prevoz za vlastite potrebe poslovnih subjekata.
- Nedostaci ovog vida prevoza su, prije svega, u sljedećem: nije pogodan za istovremeni prevoz velikih količina stvari, mada se formiraju zbirni transporti (konvoji); teže se prevozi naročito kabasta roba; vezan je za vremenske prilike i najzad, prevozna sredstva su podložnija kvarovima, nego što je slučaj u pomorskom ili željezničkom prevozu.

- **3. Vrste prevoza i ugovora**
- Od vrste drumskog prevoza ovisi njegov pravni režim. Postoji niz specijalnih pravila kojima se regulišu pitanja značajna za određenu vrstu drumskog prevoza, posebno u sferi autonomnog prava. Ona su skoro unificirana kada se radi o karakteristikama vozila, posadi, sigurnosnim propisima, osiguranju, prelasku državne granice i dr.
- Drumski prevoz, a time i ugovori u vezi sa njim, mogu se podijeliti po različitim kriterijima. Uobičajeno je da se prema predmetu prevoza drumski transport dijeli na prevoz putnika, prevoz stvari (robe) i prevoz prtljaga pa u tom pravcu postoje različita pravila u zakonu. Po načinu organizovanja prevoza putnika i stvari postoji javni drumski prevoz i prevoz za vlastite potrebe. Javni prevoz obavljaju poslovni subjekti (transportne organizacije) kao svoju registrovanu djelatnost na bazi ugovora sa poslovnim partnerima. Prevoz za vlastite potrebe podrazumijeva prevoz putnika i stvari radi zadovoljavanja sopstvenih potreba i ne obuhvata vršenje prevozničkih usluga trećim licima.

- Javni drumski prevoz se obavlja kao prevoz u linijskom i slobodnom drumskom saobraćaju. Linijski (redovni) prevoz se odvija po unaprijed utvrđenom redu vožnje, sa unaprijed određenom polaznom i krajnjom stanicom i međustanicama. Cijena i ostali uslovi prevoza su unaprijed utvrđeni tarifom, a prevoznik je obavezan donijeti tarife i objaviti ih na uobičajen ili propisan način. U slobodnom drumskom prevozu, ugovorom se određuje prevozni put, cijena i uslovi prevoza, mada i za ovaj vid transporta prevoznici mogu unaprijed donijeti uslove poslovanja i tarife. U literaturi je uobičajeno da se drumski transport razvrstava i prema vrsti pošiljki na prevoz denčanih pošiljki i prevoz kamionskih pošiljki (tereta).
- Mješoviti (kombinovani) prevoz, koji se dosta koristi, postoji onda kada se, na osnovu ugovora o prevozu, transport stvari vrši angažovanjem prevoznih sredstava iz različitih grana saobraćaja (kamion, željeznica, brod). U tom slučaju, kod međunarodnog prevoza transport se odvija na osnovu jedinstvene isprave o kombinovanom (multimodalnom) prevozu i jedinstvene naknade za prevoz. Isprava može glasiti “po naredbi” ili “na donosioca” i može biti prenosiva ili neprenosiva. Postoji jedinstvena odgovornost prvog transportera, kao organizatora međunarodnog kombinovanog prevoza, za cijeli mješoviti prevoz. Ako se motorno vozilo “prenosi jednim dijelom puta morem, željeznicom, unutrašnjim vodama ili vazдушnim putem”, ali bez istovara, tada se primjenjuju pravila CMR na cio prevozni put.

- **4. Pravni izvori**

- Razvojem drumskog saobraćaja ustanovljena su posebna pravila koja se zasnivaju na posebnostima drumskih prevoznih sredstava, putevima prevoza i zahtjevima sigurnosti transporta, te ekonomskim ciljevima korisnika prevoza. Pravila su predmet regulisanja nacionalnih i međunarodnih izvora (konvencija), pošto i u ovoj oblasti postoji unifikacija prava na međunarodnom planu. Na međunarodnom nivou značajno je pomenuti dvije konvencije: jedna, koja se odnosi na oblast međunarodnog prevoza stvari i druga, koja se odnosi na carine i fiskalna davanja. To su: Konvencija o ugovoru za međunarodni prevoz robe drumom (Ženeva, 1956), poznatija pod skraćenim imenom CMR konvencija i Carinska konvencija o međunarodnom prevozu robe na osnovu karneta TIR (Ženeva, 1959), kraće TIR konvencija. Postoji i niz drugih međunarodnih akata koji se odnose na posadu vozila, putne oznake, signalizaciju, prevoz opasnih stvari, fiskalni režim drumskih vozila u međunarodnom prevozu. Formirano je nekoliko međunarodnih asocijacija u ovoj oblasti: Međunarodna unija za drumski transport (IRU), Međunarodna unija za javni saobraćaj (UITU), Međunarodna drumska federacija (IRF), Evropska organizacija za drumski prevoz rashladne robe i dr.
- U domaćem pravu drumski saobraćaj regulisan je nizom zakonskih akata koji se odnose na organizaciju i funkcionisanje saobraćaja, bezbjednost, nadzor i kontrolu te druga pitanja relevantna za odvijanje drumskog prevoza. Osnovni pravni izvori za ugovorno pravo su Zakon o obligacionim odnosima i specijalni zakoni. Zakon o unutrašnjem cestovnom prometu reguliše materiju: javnog prevoza, prevoza za lične potrebe, prevoza za posebne namjene, autobusne stanice, stajališta i teretne autostanice i inspeksijski nadzor. S obzirom na dominantan međunarodni karakter ovog ugovora daljnje izlaganje će biti, uglavnom, ograničeno na njegove međunarodne aspekte kao i rješenja sadržana u ZOO.

- **II - ZAKLJUČIVANJE, TOVARNI LIST I ELEMENTI UGOVORA**

- **1. Zaključivanje**

- Ugovor o prevozu stvari u drumskom saobraćaju je neformalan i može se zaključiti na bilo koji način. Za neke vrste ugovora zakon može odrediti način zaključivanja. Ima shvatanja da je ovaj ugovor formalan, pa i realan, posebno u međunarodnom transportu. Kod prevoza stvari u drumskom saobraćaju postoji, načelno, sloboda ugovaranja. Prevoznik prima stvari na prevoz kada se postigne saglasnost sa pošiljaocem. Za pojedine vrste stvari vrijede posebna pravila, ali se ona odnose na izvršenje ugovora. U linijskom prevozu sloboda ugovaranja je donekle ograničena.
- Ovaj ugovor spada u kategoriju adhezionih ugovora što je odlika ugovora i u drugim oblastima transporta. U odnosu na druge grane saobraćaja u drumskom prevozu veći značaj imaju poslovni običaji, a takođe, i opšti uslovi poslovanja. Opšte je usvojen stav u međunarodnoj praksi, a što je našlo mjesto i u našoj sudskoj praksi, da je vozač prevoznika (šofer) ovlašten na zaključenje ugovora. Ovlaštenja i pravnu valjanost izjava vozača treba procjenjivati po pravilima obligacionog prava koja se odnose na punomoćstvo, vozač je punomoćnik po zaposlenju (ZOO, član 98.). On je ovlašten za zaključenje ugovora o prevozu ukoliko je to u okviru redovnog poslovanja prevoznika i ugovor zaključuje pod uobičajenim uslovima.

- **2. Tovarni list**

- I u drumskom prevozu stvari postoji prevoznačka isprava u vidu tovarnog lista. Izdavanje tovarnog lista vrši se na zahtjev pošiljaoca ili prevoznika. Nepostojanje, neispravnost ili gubitak tovarnog lista ne utiče na postojanje i valjanost ugovora o prevozu stvari (ZOO, član 656; CMR, član 4). Tovarni list predstavlja dokaz o zaključenom ugovoru, uslovima ugovora i prijemu stvari od strane prevozioca. Te činjenice mogu se dokazivati i drugim pravnim sredstvima.
- Tovarni list se izdaje u tri originalna primjerka: prvi ide pošiljaocu, drugi prati pošiljku, a treći ostaje prevozniku. Ako stvari koje se prevoze moraju biti utovarene u različita vozila ili se prevoze različite vrste stvari ili su stvari podijeljene u grupe, svaka strana (pošiljalac i prevoznik) može zahtijevati izdavanje posebne isprave za svako vozilo ili svaku vrstu stvari ili svaku grupu stvari, odnosno količinu robe (CMR, čl. 5).

- Obavezni sastojci tovarnog lista su: datum i mjesto izdavanja tovarnog lista; ime i adresa pošiljaoca kao i ime i adresa primaoca; ime i adresa prevoznika, identifikacija prevoznog sredstva; mjesto i datum preuzimanja stvari kao i mjesto isporuke (mjesto utovara i istovara); uobičajeni opis stvari koje se prevoze i način pakovanja, broj paketa, i njihove oznake, bruto masa (težina) pošiljke ili količina izražena na drugi način; troškovi u vezi sa prevozom (troškovi prevoza, dodatni troškovi, carine i drugi izdaci); instrukcije vezane za carine i druge formalnosti te spisak isprava priloženih uz tovarni list. Stranke mogu navesti u tovarnom listu i druge podatke koje smatraju korisnim, a naročito: oznaku o pretovaru, koje troškove pošiljalac preuzima na sebe, plaćanja izvršena u trenutku isporuke, deklaraciju o vrijednosti stvari, instrukcije o osiguranju tereta, rok prevoza i drugo.
- Pošiljalac odgovara za sve troškove i štetu koja nastane unošenjem netačnih ili nepotpunih podataka u tovarni list ili to učini prevozilac na zahtjev pošiljaoca. Prevoznik nije obavezan da ispituje ispravnost dokumenata koji se prilažu. Stoga je pošiljalac odgovoran za svaku štetu prouzrokovanu nedostatkom, nedovoljnošću ili neispravnošću tih dokumenata i podataka u njima. Kada je prevoznik vršio provjeru podataka unesenih u tovarni list (broj koleta, oznaku, spoljnje stanje stvari i ambalaže) svoje primjedbe unosi u tovarni list. Ako prevoznik ne upiše nikakve primjedbe u tovarni list, zakonska je pretpostavka da su stvari i ambalaža primljeni na prevoz “u dobrom spoljnjem stanju” kao i da broj i oznaka koleta odgovara podacima iz tovarnog lista (CMR, čl. 9). Dozvoljeno je suprotno dokazivati, ali je teret dokaza na prevozniku.

- Pošiljalac i prevoznik se mogu sporazumjeti da se izda prenosivi tovarni list koji glasi “po naredbi” ili “na donosioca”. U tom slučaju, na primjerku originala, koji se predaje pošiljaocu, mora biti naznačeno da se radi o prenosivom tovarnom listu jer samo taj primjerak ima značaj hartije od vrijednosti. Na ostala dva originalna primjerka samo se upisuje notifikacija da je izdat prenosivi tovarni list. Prenosivi tovarni list, kao hartija od vrijednosti, mora sadržavati potpise pošiljaoca i prevoznika odnosno njihovih punomoćnika. Pošto se radi o individualnoj hartiji od vrijednosti potpisi ne mogu biti u vidu faksimila. Tovarni list se prenosi indosamentom ako glasi po naredbi odnosno prostom predajom kada glasi na donosioca. Na oblik i pravna dejstva indosamenta shodno se primjenjuju pravila mjeničnog prava, osim pravila o regresu. Umjesto tovarnog lista prevoznik može izdati potvrdu o prijemu stvari na prevoz (ZOO, član 657).
- Za potrebe pošiljaoca i prevoznika može se izdati prepis tovarnog lista odnosno prenosivog tovarnog lista. Na svakom prepisu mora biti vidno označeno da se radi o prepisu kao i upozorenje da se na osnovu prepisa ne može raspolagati sa stvarima (pošiljkom).

- **3. Bitni elementi ugovora**
- Po prirodi posla, bitni sastojci ugovora o prevozu stvari drumom su: ugovorne strane, primalac, mjesto otpreme i mjesto opredjeljenja, stvari koje se prevoze i naknada za prevoz. Uobičajeno je da se prilikom prijema stvari na prevoz izdaju tovarni list ili potvrda o prijemu stvari na prevoz u koje se unose određeni podaci.
- Otuda se sastojci tovarnog lista uzimaju najčešće kao bitni elementi ugovora o prevozu stvari drumom.
- Pored ugovornog prevoznika (vozara) može se pojaviti podprevoznik (podvozar) i uzastopni prevoznik. Podprevoznik je lice kome ugovorni prevoznik (vozar) povjeri izvršenje cijelog ili dijela ugovora o prevozu stvari drumom, po pravilu, on ne potpisuje tovarni list. Uzastopni prevoznik je lice koje, na osnovu ugovora o prevozu zaključenog između pošiljaoca i prevoznika i jedne prevozne isprave, učestvuje kao jedan od vozara u prevozu stvari (izvršenju ugovora). Postoje bitne razlike u odgovornosti podprevoznika i uzastopnog prevoznika.

- **III - OBAVEZE I PRAVA STRANAKA**
- **1. Obaveze drumskog prevoznika**
- **1.1. Stavljanje motornog vozila na raspolaganje pošiljaocu**
- Motorno vozilo koje prevoznik stavlja na raspolaganje pošiljaocu treba da omogući bezbjedno i pravilno izvršenje prevoza. Ugovorom se određuje, najčešće, tip vozila koje vrši prevoz. Kada ugovorom nije određen tip vozila smatra se da je izbor prepušten prevozniku i on je dužan obezbijediti vozilo koje je pogodno za namjeravani prevoz, ako uslove prevoza poznaje. Kada okolnosti posla ne zna, prevoznik je obavezan dostaviti vozilo koje uobičajeno koristi u poslovima sa pošiljaocem, a ako toga nema onda ono koje odgovara najmasovnijim vrstama prevoza. Prevoznik angažuje iskusno i obučeno osoblje koje može izvršiti ugovoreni prevoz.
- Vozilo se postavlja na mjesto određeno ugovorom, odnosno na mjesto utovara, ako to može učiniti bez opasnosti za vozilo. Ako mjesto utovara nije određeno prevoznik je dužan postaviti vozilo na najbliže mjesto koje ispunjava uslove za utovar. Vozilo se postavlja na mjesto utovara ugovorenog dana i sata. U slučaju da sat nije određen, prevoznik je dužan vozilo postaviti ugovorenog dana, ali najkasnije u vrijeme koje omogućava utovar stvari prije isteka radnog vremena pošiljaoca. O postavljanju vozila prevoznik obavještava pošiljaoca ili lice koje on odredi. Kada vozilo ranije stigne, pošiljalac može preduzeti radnje utovara, ali ako ne koristi blagovremeno dostavljeno vozilo snosi posebnu naknadu - dangubninu. Za neblagovremeno dostavljanje vozila prevoznik odgovara kao za docnju u izvršenju ugovora.

- **1.2. Preuzimanje stvari na prevoz**

- Preuzimanje stvari je zbirni pojam za niz radnji koje prevoznik pojedinačno ili u vezi sa drugim radnjama mora preduzeti da bi stekao detenciju stvari. Tu spada provjera stanja i mase (težine) pošiljke, pregled oznaka, prijem stvari i dokumenata, a prema okolnostima slučaja i utovar stvari. Prilikom preuzimanja stvari prevoznik je dužan da kontroliše tačnost navoda u tovarnom listu u pogledu broja koleta i njihovih oznaka i brojki, kao i spoljnje stanje pošiljke i njenog pakovanja (CMR, član 8). Svoje rezerve upisuje u tovarni list i one obavezuju pošiljaoca, ako se “on sa tim izričito saglasio u tovarnom listu”. Prevoznik nije obavezan da kontroliše bruto masu stvari ili njihovu količinu izraženu na drugi način, niti sadržinu paketa, ali pošiljalac može zahtijevati provjeru. Prevoznik ima pravo na naknadu troškova provjere i rezultati se unose u tovarni list (CMR, član 8).

- **1.3. Čuvanje stvari primljenih na prevoz**

- Prevoznik, kao detentor, obavezan je čuvati stvar da bi je zaštitio od trećih lica i transportnih rizika i, načelno, u nepromijenjenom stanju predao prevezenu stvar, primaocu. Obaveza vremenski traje od momenta prijema do predaje stvari. Ovu obavezu prevoznik može izvršiti bilo u svojstvu prevoznika ili skladištara, zavisno od prirode radnje i okolnosti slučaja. Ako angažuje treće lice, na teret i rizik imaoca prava na stvari, prevoznik odgovara za izbor toga lica, a troškovi se određuju ugovorom ili običajem. Troškovi čuvanja koji nastanu uslijed neopravdanog odugovlačenja izvršenja prevoza padaju na teret samog prevoznika.

- **1.4. Prevoz stvari**

- Obaveza prevoza stvari je osnovna, jer pošiljalac zaključenjem i izvršenjem ugovora očekuje premještanje stvari, prevoz od mjesta otpreme u mjesto opredjeljenja. U slobodnom prevozu drumom ova obaveza se reguliše ugovorom, dok su kod linijskog prevoza mnogi elementi ove obaveze unaprijed određeni.
- Prevozni put je linija kretanja koju vozilo treba da pređe iz mjesta otpreme do mjesta opredjeljenja. U linijskom prevozu on je utvrđen redom vožnje, a u slobodnom određuje se ugovorom i prevoznik je dužan izvršiti prevoz ugovorenim putem (ZOO, član 661). Ako prevozni put nije ugovoren, tada je prevoznik dužan stvari prevesti “onim putem koji najviše odgovara interesima pošiljaoca”. To se postiže kombinacijom zahtjeva brzine, ekonomičnosti i sigurnosti. Dužina prevoznog puta, koja utiče na cijenu prevoza, može se odrediti na različite načine (autokarta, željeznički daljinar, putem brojila vozila i dr.). Dužinu prevoznog puta predstavlja onaj put koji je vozilo stvarno prešlo uključujući potrebna (nužna) odstupanja, skretanja.

- Prevoznik je dužan da izvrši prevoz u ugovorenom roku, a ako rok prevoza nije ugovoren prevoz treba izvršiti za vrijeme koje je uobičajeno za prevoz takve stvari, s obzirom na vrstu i dužinu puta kao i vrstu vozila. Vrijeme prevoza počinje teći od isteka vremena za utovar, odnosno isteka dodatnog vremena za utovar tereta i obuhvata rok otpreme i rok prevoženja. Rok otpreme je vrijeme nakon utovara stvari do momenta kada prevoženje treba da počne. On se određuje ugovorom, a često je određen opštim uslovima poslovanja prevoznika. Rok prevoza je vrijeme od isteka roka otpreme do predaje tovarnog lista primaocu. Opštim uslovima određuje se vrijeme prevoza koje ugovorom može biti produženo ili skraćeno. Rok prevoza kao i rok otpreme ne teče za vrijeme smetnji koje nastanu bez krivice prevoznika.
- Ako prevoz stvari nije moguće izvršiti u ugovorenom roku i pod ugovorenim uslovima prevoznik je obavezan tražiti uputstva od lica ovlaštenog za raspolaganje teretom. Kada imalac prenosivog tovarnog lista nije poznat instrukcije će tražiti od pošiljaoca. Prevoznik će preduzeti mjere radi zaštite interesa imaoca prava, ako u razumnom roku ne dobije potrebne instrukcije za postupanje. To podrazumijeva ovlaštenje prevoznika da stvar istovari, da je preda na čuvanje ili da je sam čuva na teret i rizik imaoca prava, uzimajući u obzir karakter smetnji i okolnosti slučaja. Prevoznik ima pravo na naknadu troškova koje je imao uslijed smetnji nastalih bez njegove krivice.

- **1.5. Postupanje po uputstvima imaoca prava**

- Mogućnost davanja uputstava, kojima se mijenjaju nalozi sadržani u ugovoru, postoji kod svih ugovora o prevozu stvari. Ona u suštini znači izmjenu ugovora jednostranom izjavom volje, pa čak, i izjavom volje lica koje nije učestvovalo u zaključivanju ugovora (imaoca prenosivog tovarnog lista). Naknadna uputstva predstavljaju manifestaciju raspolaganja pošiljkom. Ta uputstva može davati pošiljalac, primalac i imalac prenosivog tovarnog lista.
- Ako nije izdat prenosivi tovarni list, pošiljalac može u toku prevoza pa sve do predaje tovarnog lista drugom licu, davati naloge prevozniku u smislu: da se obustavi prevoz stvari; da se stvar vrati u mjesto otpreme; da se stvar preda drugom primaocu; da se stvar uputi u drugo mjesto opredjeljenja; da se predaja stvari odloži. Iste naloge može izdavati i primalac pod uslovom da je pošiljalac u tovarni list upisao takva ovlaštenja primaoca ili mu je predao svoj primjerak tovarnog lista ili ako je stvar stigla u mjesto opredjeljenja. Nalozi moraju biti izdati u pisanoj formi uz potvrdu o njihovom prijemu od strane prevoznika.
- Ovlašteni imalac prenosivog tovarnog lista ima isključivo pravo i on može raspolagati pošiljkom, pod uslovom da su ispunjene sve obaveze koje proizlaze iz tog papira. Instrukcija se unosi u prenosivi tovarni list i potvrđuje potpisom imaoca tog papira, u protivnom, ne proizvodi pravna dejstva.

- Nije dopušteno višestruko davanje uputstava. Naime, ako imalac prava (pošiljalac, primalac, imalac prenosivog tovarnog lista) naredi predaju stvari drugom licu to drugo lice nema pravo da imenuje drugog adresata (CMR, član 12).
- Ovlašteno lice koje se posluži svojim pravom na davanje instrukcija dužno je prevozniku naknaditi odgovarajuće troškove i štetu koja nastane za prevoznika. Obavezno je pružiti jemstvo za troškove i štetu, ako prevoznik to zahtijeva.
- Prevoznik ne može odbiti primljena uputstva ako je izvršenje naloga moguće, da se ne vrši razdvajanje pošiljke, ili se ne nanosi šteta drugom korisniku prevoza, da se naknade troškovi, odnosno pruži valjana garancija za troškove i štetu te ako izvršenje naloga nije protivno carinskim i drugim imperativnim propisima. Neopravdano odbijanje uputstava povlači odgovornost prevoznika.

- **1.6. Isporuka pošiljke primaocu (predaja stvari)**
- Isporuka pošiljke, u suštini, obuhvata predaju stvari, predaju dokumenata kao i radnje primaoca vezane za njihovo prihvatanje. Lica koja su ovlaštena da prime uredno prispjelu pošiljku su primalac (lice označeno u ugovoru ili tovarnom listu), njegov punomoćnik, a nekada i treće lice bez posebnog ovlaštenja. Isporuka stvari se vrši u mjestu opredjeljenja koje je određeno ugovorom odnosno prevoznim dokumentom ili naknadnim uputstvima. Ukoliko nije posebno utvrđeno, pretpostavlja se da je to mjesto adresa primaoca.
- Po prispijeću pošiljke u mjesto opredjeljenja prevoznik je dužan, bez odlaganja, obavijestiti primaoca i staviti mu stvari na raspolaganje, kao i predati duplikat tovarnog lista. Kada stvari prispiju u mjesto opredjeljenja, tada i sam primalac ima pravo zahtijevati predaju tovarnog lista i stvari, ako ispuni uslove predviđene ugovorom. Preuzimanjem stvari i tovarnog lista, primalac se obavezuje da isplati naknadu za prevoz, ako što drugo nije određeno ugovorom ili u tovarnom listu. Kada primalac smatra da nije dužan isplatiti prevozniku onoliko koliko se od njega zahtijeva, da bi mogao vršiti prava iz ugovora, on treba sporni iznos da položi kod suda (ZOO, član 670). Pošto je prenosivi tovarni list hartija od vrijednosti, njegov imalac je dužan predati papir prevozniku prilikom preuzimanja pošiljke.

- Istovar stvari vrši primalac, ako ugovorom nije drugačije određeno. Prevoznik daje uputstva pri istovaru koja se odnose na bezbjednost lica, stvari i motornog vozila. Primalac ima pravo da zahtijeva utvrđivanje istovjetnosti pošiljke, odnosno, ako je pošiljka oštećena u čemu se sastoji to oštećenje. Provjeravanje pošiljke vrši se zapisnički. Troškove utvrđivanja istovjetnosti pošiljke snosi prevoznik ako ne postoji istovjetnost ili ako je oštećenje veće od onog koje je tvrdio prevoznik. Prevoznik ne snosi odgovornost za razliku u količini nastalu kao posljedica transportnog kala i uobičajenih tolerancija u vagama.
- Ako primalac pošiljku preuzme bez prigovora, smatra se da mu je stvar uredno predata u stanju kako je određeno u tovarnom listu. Za nedostatke koje odmah uoči prilikom prijema, primalac stavlja prigovor na licu mjesta. Kada su nedostaci na pošiljci takvi da se nisu mogli opaziti u času predaje, primalac je dužan da u pismenoj formi i bez odlaganja po otkrivanju oštećenja, stavi reklamaciju. Reklamacija se može staviti najkasnije u prekluzivnom roku od sedam dana računajući od dana predaje stvari.

- Kad primalac odbije prijem stvari ili se jednostavno ne može naći, tada je drumski prevoznik dužan, bez odlaganja, tražiti uputstva od pošiljaoca. U slučaju da prevoznik ne dobije tražena uputstva on može, na trošak i rizik imaoca prava na pošiljci, da stvari: istovari i preda na čuvanje u javno skladište ili drugom licu ili stvar odmah izloži prodaji ako je u kvaru, odnosno prijete opasnost od kvara ili su troškovi čuvanja u nesrazmjeri sa vrijednosti stvari. U svim slučajevima smatra se da je prevoz završen. Prodaji stvari može pristupiti i u svakom drugom slučaju, ako istekom razumnog roka ne dobije potrebno uputstvo od lica ovlaštenog na raspolaganje pošiljkom (CMR, član 16). Od protuvrijednosti prodane stvari prevoznik odbija troškove koji terete pošiljku, a ostatak stavlja na raspolaganje imaocu prava na pošiljci. Ako troškovi prelaze vrijednost stvari prevoznik ima pravo na razliku.

- **2. Obaveze pošiljaoca**
- **2.1. Obavješćavanje o prevozu i predaja potrebnih dokumenata**
- Pošiljalac ima opštu obavezu da obavijesti drumskog prevoznika o namjeravanom prevozu dajući mu o tome sve relevantne podatke (sadržaj i količinu pošiljke, mjesto opredjeljenja, ime primaoca itd.). Kada se radi o opasnim stvarima ili onim za koje treba obezbijediti posebne uslove prevoza, obavješćenje je pošiljalac dužan dati na vrijeme. Za stvari naročite vrijednosti (dragocjenosti, hartije od vrijednosti, skupocjene stvari) obavezu davanja obavješćenja treba ispuniti u času predaje stvari uz saopštenje njihove vrijednosti. Obavješćavanje obuhvata obavezu pošiljaoca na davanje svih podataka, koji se unose u tovarni list kao i predaju isprava koje se prilažu uz tovarni list. Generalno, ova obaveza podrazumijeva davanje obavješćenja kako bi se izvršio uredan prijem i prevoz stvari. Davanje pogrešnih obavješćenja i podataka odnosno njihovo ne davanje povlači odgovornost pošiljaoca.

- **2.2. Pakovanje i označavanje stvari (priprema pošiljke)**
- Pošiljalac priprema stvari za prevoz što, prvenstveno, podrazumijeva pakovanje i označavanje. Način pakovanja i označavanja mogu biti određeni prinudnim propisima (carinskim, sanitarnim, administrativnim) ili ugovorom, a to zavisi od vrste stvari koje se prevoze. Smatra se da je pakovanje izvršeno na odgovarajući način ako može pod redovnim uslovima prevoza i pri uobičajenim postupcima prevoznika zaštititi stvari od gubitka i oštećenja te obezbijediti sigurnost lica i nenanošenje štete tuđoj imovini. Kada utvrdi nedostatke pakovanja, zavisno od zakona i ugovora, drumski prevoznik može: odbiti prevoz i odustati od ugovora, tražiti popravljavanje pakovanja, da sam izvrši popravljavanje na trošak pošiljaoca ili da stavi prigovor upisom u tovarni list i izvrši prevoz (CMR, član 8 I 10). Deklarisanje stvari vrši se na uobičajen način, osim u slučajevima prevoza opasnih stvari. Označavanje, inače, treba da bude istinito, dovoljno, jasno, uočljivo i trajno. Već je rečeno, da se provjera vrši prilikom preuzimanja stvari.

- **2.3. Utovar stvari**

- Obaveza pošiljaoca da vrši utovar stvari je dispozitivnog karaktera jer ugovorom može biti određeno i drugačije. Može se ugovoriti da utovar vrši prevoznik ili prevoznik i pošiljalac. U izvršavanju ove obaveze pošiljalac se mora pridržavati instrukcija transportera jer utovar obuhvata unošenje stvari u vozilo, njihov smještaj, slaganje i dr., od čega zavisi sigurnost lica, vozila i pošiljke. Mjesto utovara stipuliše se ugovorom, a u nedostatku toga određuje se prema poslovnom običaju, okolnostima posla ili poslovnoj praksi stranaka. U slobodnom transportu, koji se obavlja "od vrata do vrata", obično je to mjesto skladište pošiljaoca. Vrijeme utovara, ako nije utvrđeno ugovorom, mora početi i završiti se u primjerenom roku. Rok utovara se produžava ako nastupe razlozi koji se ne mogu upisati u krivicu ni jednoj strani. Kada stvar nije utovarena u ugovorenom roku, zbog razloga za koje je odgovoran pošiljalac, pošiljalac ima pravo na dodatno vrijeme utovara koje iznosi najviše polovinu ugovorenog vremena predviđenog za utovar. Za dodatno vrijeme utovara prevoznik ima pravo na posebnu naknadu saglasno ugovoru ili tarifi. Ne ispuni li svoju obaveznu utovara pošiljalac i nakon proteka dodatnog vremena za utovar prevoznik može odustati od ugovora i zahtijevati naknadu štete. Inače, u vrijeme utovara uračunava se i vrijeme potrebno za popunjavanje tovarnog lista, predaju isprava, pokrivanje, vezivanje i drugo obezbjeđenje vozila, ako ih je prema ugovoru dužan obaviti pošiljalac.

- **2.4. Plaćanje naknade za prevoz**

- Naknada za prevoz obuhvata vozarinu, dodatke na vozarinu, dangubninu i troškove. Vozarina (prevoznina) je najvažniji dio naknade i obuhvata: troškove koji se odnose na primjenu i korištenje vozila i rad osoblja, uključujući zaradu prevoznika te dažbine i takse na vozilo, koje se plaćaju po propisima zemlje u kojoj se prevoz obavlja. Vozarina se određuje ugovorom, tarifom ili na drugi uobičajen način. Plaća se samo na stvari koje su u mjestu opredjeljenja stavljene na raspolaganje primaocu odnosno imaocu prava. Ako je stvar prevezena samo jednim dijelom puta, plaća se vozarina srazmjerno pređenom putu. No, i tada se plaća vozarina u punom iznosu, ako je do djelimičnog prevoza došlo krivnjom korisnika prevoza.
- Na visinu obračunate vozarine utiče, inače, dužina prevoznog puta, masa i oblik stvari, vrijednost i sadržaj pošiljke, način prevoza itd. Posebni slučajevi obračuna vozarine i ostalih naknada u vezi sa prevozom postoje u onim situacijama kada dolazi do odstupanja od uobičajenog načina izvršenja ugovora ili plaćanja. Ti slučajevi su: paušalni obračun, ugovaranje forfetnog stava, izvršenje prevoza drugim putem, djelimično izvršenje prevoza, prekid prevoza koji je nastao uslijed odgovornosti transportera, prekid prevoza nastao uslijed više sile ili razloga koji se ne mogu upisati u krivicu stranaka, prevoz stvari čiji je sadržaj drugačiji od deklarisanog i dr. Za neke od ovih situacija zakon je odredio pravila, za druge tarifa ili poslovni običaj.

- Dodaci na vozarinu, dangubnina i troškovi prevoza čine, takođe, elemente naknade. Dodaci na vozarinu predstavljaju iznose koji se dodaju na vozarinu kada ona, obračunata po standardnim elementima, ne bi ostvarila ekvivalentnost prestacija iz ugovora o prevozu. Dangubnina je, u suštini, naknada štete koju je prevoznik pretrpio uslijed zadržavanja vozila izazvanih postupcima imaoca prava. Plaćaju se i troškovi koji treba da su nužni i korisno učinjeni.
- Kao i kod ostalih ugovora o transportu i ovdje se postavlja pitanje: ko plaća naknadu za prevoz - pošiljalac, primalac odnosno lice ovlašteno za raspolaganje pošiljkom? Na kome stoji ta obaveza određuje se ugovorom i odgovarajućom notifikacijom u tovarnom listu. Dispozitivno zakonsko pravilo jeste da naknadu plaća pošiljalac. On je ovlašten da u tovarni list upiše troškove koje preuzima na sebe.

- **3. Obaveza primaoca**
- **3.1. Plaćanje naknade za prevoz**
- Primalac, iako nije ugovorna strana (po engleskom pravu jeste), ima obavezu plaćanja naknade za prevoz ako je to pošiljalac naveo u tovarnom listu. Opšte je prihvaćen stav, da navodi pošiljaoca u tovarnom listu o plaćanju naknade predstavljaju obavezu za primaoca. Zakonska je pretpostavka da plaćanje naknade pada na teret primaoca i u slučaju da pošiljalac u tovarnom listu nije preuzeo obavezu plaćanja naknade. Smatra se da je tada on uputio prevoznika da naknadu naplati od primaoca (ZOO, član 659). Primalac je obavezan na plaćanje naknade za prevoz i kada preuzme pošiljku i tovarni list, a u ugovoru i tovarnom listu nije određeno drugo lice koje će izvršiti plaćanje.

- **3.2. Istovar stvari**

- Obaveza je primaoca da stvari istovari, ako ugovorom nije drugačije utanačeno. Razumije se, ukoliko je primalac iskupio tovarni list i time preuzeo pošiljku. Prilikom istovara dužan je postupati po instrukcijama transportera, a koje se odnose na bezbjednost lica, stvari i vozila. Istovar se vrši u mjestu opredjeljenja kako je to predviđeno ugovorom ili poslovnim običajem. U određenim slučajevima, naprijed navedenim, primalac može promijeniti mjesto istovara. Ukoliko primalac ne istovari stvari, a na njemu je obaveza istovara, tada prevoznik može sam da istovari stvari na teret i rizik primaoca. Isto tako, on može stvar izložiti prodaji ako je u kvaru ili prijeti neposredna opasnost od kvara, kao i kada su troškovi smještaja i čuvanja stvari u nesrazmjeri sa njenom vrijednošću.

- **IV - ODGOVORNOST STRANAKA**
- **1. Odgovornost drumskog prevoznika**
- U pogledu načina odgovornosti drumskog prevoznika ne postoji jedinstveno stanovište u teoriji, kao što je slučaj i sa željeznicom. Prema prvom shvatanju, drumski prevoznik odgovara po sistemu objektivne odgovornosti odnosno na osnovu fakta prouzrokovanja štete, s tim da se navode slučajevi kada neće odgovarati, što prevoznik treba da dokaže. Drugi smatraju da drumski transporter odgovara dvojako: po sistemu objektivne odgovornosti kada se radi o povredi obaveze očuvanja stvari date na prevoz, a za povrede ostalih dužnosti odgovara po sistemu pretpostavljene subjektivne odgovornosti (otežana pretpostavka krivice). Međunarodna i domaća pravila o drumskom prevozu, zaista, pokazuju da se radi o kombinovanju objektivnog i subjektivnog sistema na bazi pretpostavljene krivice, kako bi se umanjile pravne posljedice isključivom primjenom stroge objektivne odgovornosti.
- Drumski prevoznik može odgovarati: za slučaj gubitka stvari (potpunog ili djelimičnog), za slučaj oštećenja, takođe, potpunog ili djelimičnog, kao i za slučaj zakašnjenja. Kada se ima smatrati da je došlo do gubitka, oštećenja ili zakašnjenja važi ono što je rečeno kod ugovora o prevozu željeznicom. Za gubitak i oštećenje (povredu integriteta pošiljke) drumski transporter odgovara od momenta preuzimanja stvari do trenutka predaje (isporuke) primaocu, a kod zakašnjenja “za ma kakvo zadocnjenje u isporuci” (CMR, član 17).

- Prema pravilima međunarodnog i domaćeg prava, drumski prevoznik se oslobađa od odgovornosti za gubitak, oštećenje ili zakašnjenje, ako je do toga došlo uslijed: radnji ili propusta korisnika prevoza, prirodnih svojstava stvari ili okolnosti koje prevoznik nije mogao predvidjeti, izbjeći ili otkloniti, što prevoznik dokazuje (CMR, član 17 i 18). Najčešći osnov isključenja odgovornosti prevoznika jeste viša sila za koju se prihvata subjektivno-objektivna koncepcija. Drumski transporter se ne oslobađa odgovornosti uslijed defektnog stanja vozila ili zbog pogrešne radnje ili nehata lica od koga je eventualno iznajmio vozilo odnosno njegovog zastupnika ili službenika.
- Kao i kod željeznice i u drumskom prevozu postoje specijalni osnovi isključenja odgovornosti prevoznika. Oni se primjenjuju samo za slučaj gubitka ili oštećenja stvari. Prevoznik se oslobađa od odgovornosti ako gubitak ili oštećenje nastupe uslijed “specijalnog rizika” na koji su uticale jedna ili više niže navedenih okolnosti:

- a) upotreba otvorenih i nepokrivenih vozila, ako je upotreba takvih vozila izričito ugovorena i upisana u tovarni list;
- b) nedostatak ili rđavo stanje ambalaže za stvar koja je po svojoj prirodi podložna rasturu ili oštećenju, ako nije upakovana ili nije uredno upakovana;
- c) manipulacije, utovar, slaganje i istovar stvari od strane pošiljaoca ili primaoca (adresata) ili lica koja su radila po njihovim nalogima;
- d) priroda stvari koja je po svojim svojstvima izložena gubitku ili oštećenju (potpunom ili djelimičnom) naročito zbog loma, rđe, truljenja, sušenja, curenja, normalnog rastura ili dejstva insekata;
- e) nedovoljna ili nepotpuna oznaka ili brojke na paketima;
- f) prevoz živih životinja.

- Kada prevoznik ustanovi, s obzirom na okolnosti slučaja, da je gubitak ili oštećenje moglo nastati iz nekog od navedenih razloga, jednog ili više, pretpostavlja se da je to uzrok. Imalac prava može dokazivati suprotno, obarati pretpostavku. Ipak, postoje slučajevi kada zakonska pretpostavka u korist prevoznika ne važi: neuobičajeni manjak ili gubitak koleta, prevoz obavljen vozilom specijalno opremljenim, prevoz živih životinja. U tim slučajevima, sam prevoznik mora dokazivati da je preduzeo neophodne radnje i djelovao prema svim specijalnim instrukcijama.
- Drumski prevoznik, u načelu, naknađuje samo stvarnu štetu. U tom smislu važe sljedeća pravila: za slučaj gubitka ili oštećenja (potpunog ili djelimičnog) naknada se određuje po vrijednosti stvari u vrijeme i u mjestu otpreme; visina se obračunava prema berzanskoj cijeni stvari, a u nedostatku nje, po tekućim cijenama; ako stvari nemaju berzansku ni tekuću cijenu, obračun se vrši na osnovu “normalne vrijednosti stvari iste vrste i kvaliteta”; u slučaju oštećenja iznos naknade štete ne može prijeći iznos koji bi prevoznik morao da plati za gubitak pošiljke odnosno dijela pošiljke (CMR, član 23, 25). U slučaju zakašnjenja, drumski prevoznik naknađuje dokazanu štetu koja ne može biti veća od iznosa naknade za prevoz.

- I u drumskom prevozu postoji princip ograničenja odgovornosti prevoznika. Međutim, pošiljalac može, “uz plaćanje posebnog dodatka deklarirati u tovarnom listu vrijednost pošiljke ili specijalnog interesa i tada ograničenja odgovornosti prevoznika ne važe. Isto tako, drumski prevoznik se ne može pozivati na pravila koja isključuju ili ograničavaju njegovu odgovornost ili prebacuju teret dokazivanja na suprotnu stranu, ako postoji njegova kvalifikovana krivnja (zla namjera ili krajnja nepažnja). To se proširuje i na lica koja su po nalogu prevoznika radila na izvršenju prevoza (službenike, zastupnike ili bilo koje drugo lice čijim se uslugama prevoznik koristio).
- Već je rečeno da pored ugovornog prevoznika može biti angažovan podprevoznik (podvozar) i uzastopni prevoznik, što je čest slučaj u drumskom transportu. Za štetu koja je prouzrokovana radnjama podvozara odgovara ugovorni prevoznik, uz mogućnost regresa od podvozara. Solidarna odgovornost podvozara postoji u slučaju kada on od ugovornog prevoznika sa pošiljkom preuzme i tovarni list jer se tada, po zakonu, smatra da je ugovorna strana u ugovoru o prevozu (ZOO, član 677). Kod uzastopnih prevoza za gubitak, oštećenje i zakašnjenje solidarno odgovaraju ugovorni prevoznik, posljednji prevoznik i prevoznik na čijem dijelu puta je prouzrokovana šteta. Ako se ne može utvrditi na čijem dijelu puta je šteta prouzrokovana, tada solidarno odgovaraju svi prevoznici. Dakle, uvijek postoji solidarna odgovornost prvog i zadnjeg vozara, za cijeli prevozni put (CMR, član 40).
- U cilju obezbjeđenja potraživanja, zakon je konstituisao u korist drumskog prevoznika pravo zaloge i pravo pridržaja. Prema principu koneksiteta to pravo se odnosi samo na stvari preuzete na prevoz.

- **2. Odgovornost pošiljaoca**
- Pošiljalac odgovara, kao i u drugim granama transporta, za svoje radnje ili propuste. Pošiljalac odgovara za štetu nastalu zbog: netačnih i nepotpunih podataka unesenih u tovarni list; nedostatka, netačnosti ili neispravnosti podataka i isprava koje se prilažu uz tovarni list; neispravnog prenosa negocijabilnog tovarnog lista u skladu sa pravilima mjeničnog prava; prevoza opasnih stvari bez upozorenja prevoznika; nepridržavanja uputstava prevoznika prilikom utovara, slaganja i istovara stvari.

- **V - PRESTANAK PRAVA IZ UGOVORA**

- **1. Prestanak ugovora**

- Ugovor o drumskom prevozu prestaje na jedan od načina o prestanku obligacija iz ugovora, uopšte. Normalan način gašenja obaveza jeste ispunjenje ugovora.
- U transportnom pravu postoje slučajevi kada jedna od ugovornih strana može odustati od ugovora. Tako, pošiljalac može odustati od ugovora kada prevoznik kasni sa započinjanjem prevoza toliko dugo da on nema interesa za ugovoreni prevoz. I prevoznik može odustati od ugovora ako pošiljalac, i nakon isteka dodatnog roka za utovar, ne utovari pošiljku na vozilo.
- Potraživanja iz ugovora imalac prava ostvaruje podnošenjem reklamacije u pismenoj formi ili tužbe. Utvrđeni su rokovi za reklamaciju koji su različiti i zavise od okolnosti slučaja.

- **2. Zastara potraživanja**

- Potraživanja iz ugovora o prevozu stvari drumom zastarijevaju za jednu godinu dana, bilo da se radi o gubitku ili oštećenju stvari ili zakašnjenju. Kada se radi o potraživanju zbog oštećenja ili zakašnjenja rok počinje teći od dana kada je prevoznik predao stvar. Za potraživanja nastala zbog gubitka stvari rok teče od dana kada se, prema okolnostima slučaja, smatra da je stvar izgubljena.

Literatura

Trifković, Simić, Trivun:

Poslovno pravo - ugovori, vrijednosni papiri i pravo konkurencije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2004.godine, str.209-224.